

Don't mention

Terwijl sommige Ajacieden in de oorlog slachtoffer waren van de nazi's, gooiden andere Ajacieden het met diezelfde nazi's op een akkoordje. Na de oorlog verboederden 'goed' en 'fout'. Nog steeds een moeilijk onderwerp, zo blijkt uit *Ajax, the Dutch, the War* van Simon Kuper, dat in september in Amerika verschijnt. TEKST SEBAS FABER

Toen ik drie jaar geleden mijn Amerikaans staatsburgerschap aanvraag, moest ik onder ede mijn trouw aan koningin Beatrix afzweren. Vreemd genoeg had ik daar maar weinig moeite mee. Na bijna vijftien jaar in de Verenigde Staten zei het idee van trouw aan mijn land, laat staan het koningshuis, me eigenlijk niets. (Als ik Bea had opgebeld om haar mijn geval uit te leggen, zou ze het meteen begrepen hebben.) Dat wil niet zeggen dat ik willekeurig wat zou hebben opgegeven voor een Amerikaans paspoort. Er zijn grenzen. Hadden ze me gedwongen mijn trouw aan Ajax te verruilen voor, zeg, een bestaan als fan van de Cleveland Cavaliers, dan hadden ze dat hele burgerschap voor mijn part mogen houden. Ajax ligt me zelfs na al die jaren in het buitenland nog steeds te nauw aan het hart. Steeds nauwer, eigenlijk. Elke zondagochtend vroeg, terwijl de rest van mijn gezin nog slaapt, zit ik thuis voor mijn computerscherm klaar om het begin van de wedstrijd niet te missen. (Dat dat gewoon kan, de eredivisie live zien in een dorp in Ohio, gaat mijn verstand nog steeds een beetje te boven.) En ik ben nog precies even gespannen als toen ik eind jaren zeventig als tienjarige aan *Langs de lijn* gekluisterd zat. Het heeft iets volslagen getikt, ik weet het. Maar wat doe je eraan.

Joden en NSB'ers

Trouw en verraad zijn lastige dingen. Vooral als verschillende vormen van trouw met elkaar botsen. Stel dat je een keer echt moet kiezen tussen je land en je club. Welke zou je verraden ten koste van de ander? Kies je voor Ajax of voor Nederland? Voor Spanje of Real Madrid? Landverraad is natuurlijk strafbaar, vaak zelfs met de dood. Clubver-

EDDY HAMEL

Ajax 1e kl., vergast in Auschwitz

raad nog niet, voor zover ik weet. Toch lijken ze verdacht veel op elkaar, club en land. In ruil voor onvoorwaardelijke trouw geven ze je zekerheid. Identiteit, gemeenschap. En een leven lang trots of schaamte, verdriet of vervoering, over wedstrijden of oorlogen uitgevochten door mensen die je niet kent en waar je verder eigenlijk niets mee te maken hebt. Land en club verwekken een eendeloze stroom aan liefde en haat, allebei even irrationeel. Maar we kunnen niet zonder, lijkt het.

Voor het Ajax van na de oorlog was trouw aan de club belangrijker dan trouw aan Nederland. Dat is de schokkende conclusie van Simon Kuper, wiens boek *Ajax, the Dutch, the War* op 11 september in de Verenigde Staten uitkomt. Hoe valt anders te verklaren dat de jodenclub na '40-'45 zijn deuren opende voor notoire collaborateurs en NSB'ers? Ajax' joodse leden waren op bevel van de bezetter in 1941 geschorst. Jaap van Praag zat tweeënhalf jaar ondergedoken. De legendarische rechtsbuiten Eddy Hamel werd vergast in Auschwitz. Maar andere Ajacieden gooiden het op een akkoordje met de nazi's. Freek en Wim van der Meijden, lid van de ledenraad, verdienden kapitalen als bunkerbouwers voor de bezetter. Bestuurslid Joop Pelser, aanvoerder van het Gouden Ajax van 1918-19, en zijn zoon Harry, die in 1939 als midden-

the war...

Ajax, 1944, voorafgaand aan de wedstrijd tegen Blauw-Wit

velder in het eerste debuteerde, zaten bij de NSB en waren later betrokken bij de onteigening van joods bezit. Piet van Deijck, die tussen '27 en '37 bijna 150 wedstrijden voor Ajax 1 speelde, werd na de oorlog veroordeeld voor plundering. De Pelsers werden door een zuiveringscommissie geroyeerd. Maar Van

Deijck mocht na zijn gevangenisstraf gewoon terugkomen en werd later bestuurslid. Ook de gegoede Van der Meijdens waren al snel weer op de club te zien. In de jaren vijftig en zestig ont-popten ze zich tot gulle *godfathers* van de spelersgroep, altijd goed voor een bonus, een nieuwe auto of wat start-

kapitaal voor een sigarenzaak.

Landverraders, was de boodschap, waren nog niet per se slechte Ajacieden. In een land geobsedeerd door goed en fout vonden vervolgers en vervolgd-en elkaar als vrienden in De Meer. Volgens Kuper lag juist die verzoening ten grondslag aan Ajax' latere succes. 'Het

Ajax van na de oorlog zat tjokvol collaborateurs', schrijft hij. 'In de jaren vijftig voegde zich een groot aantal joodse overlevers van de Holocaust bij de Ajax-familie, met wier hulp het mettertijd de beste club van de wereld zou worden.' Het salaris en de bonussen voor Cruijff en Keizer, Nederlands eerste echte profs, kwam van de bunkerbouwers én van Maup Caransa. Ook Cruijffs entourage was voor een groot deel joods.

Ajax 1e kl., later (1942-45) trainer

Het balletje moet rollen

Ajax, the Dutch, the War: Soccer in Europe During the Second World War is een herziene versie van een eerdere Britse editie, die weer gebaseerd is op een lang stuk dat Kuper in 2000 schreef voor het literair voetbaltijdschrift *Hard gras*. Het verschijnt bij de uitgeverij van *The Nation*, de Amerikaanse equivalent van *De Groene Amsterdammer*. Naast de geschiedenis van Ajax geeft Kuper ook een fascinerend overzicht van de manier waarop sport, nationalisme en politiek zich in Europa vanaf de jaren dertig steeds nauwer met elkaar gingen verstrengelen. In 1936 begon een wedstrijd tussen Spanje en Duitsland

een half uur te laat door een verhitte discussie over de vraag of *Deutschland über Alles* gespeeld mocht worden en de Duitsers de Hitlergroet konden brengen. Twee jaar later stond het Britse elftal, op bezoek in Duitsland, keurig met de arm in de lucht, in de geest van Chamberlains appeasement.

'Het was in de jaren dertig', schrijft Kuper, 'dat voetbal politiek werd.' Maar hij laat ook zien dat tussen 1939 en 1945 voor massa's mensen voetbal belangrijker was dan die hele oorlog. Tussen deportaties, veldslagen en invasies door bleef het balletje gewoon rollen, in Duitsland maar ook in Nederland, Frankrijk en Engeland. Die populariteit van de sport tijdens de oorlog illustreert een pijnlijke waarheid. Terwijl miljoenen werden vermoord, ging het leven voor veel Europeanen grotendeels door als gebruikelijk. En nergens zoveel als in Nederland. Slechts één op de vierhonderd Nederlanders was actief in het verzet, constateert Kuper droog. In Frankrijk was dat vier keer zoveel.

Ontkenning

Kuper, een prominent voetbalschrijver, is geboren in Oeganda en woont in Parijs. Nederland kent hij goed: zijn Zuid-Afrikaanse ouders verhuisden in 1976 naar Leiden, waar zijn vader als antropoloog aan de universiteit ging werken. Kuper was toen zeven; hij heeft hier tot zijn zestiende gewoond. Toevallig is hij precies even oud als ik. Het Ajax dat hij als jongen ontdekte is ook het Ajax van mij. Dit was niet het grote Ajax van begin jaren zeventig. Cruijff zat al in Barcelona, en ook Keizer, Haan en de broertjes Mühren waren gestopt of vertrokken. Maar wij hadden Schrijvers, La Ling en Tahamata, Krol, Schoemaker, Lerby, Arnesen. En natuurlijk Ruud Geels, de kale koper. Tegelijk met zijn bewondering voor Ajax raakte de kleine Simon Kuper in de ban van de stoere verhalen over Hollands heldhaftige verzet tegen de Duitsers die wij als kinderen in de jaren zeventig in bakken over ons heen kregen. In die zin rekt zijn boek af met de twee grootste mythes uit zijn Leidse kindertijd.

Kupers uitgangspunt is simpel. Ajax

Ajax 1e kl. 1925-40, 309 wedstrijden

was inderdaad een jodenclub, zowel voor als na de oorlog, in zijn aanhang, spelers en bestuur. Waarom heeft het dan zo lang zijn associatie met de joodse gemeenschap proberen te ontkennen? Omdat de geschiedenis van de club tijdens de oorlog te gecompliceerd was, te beladen voor het zwart-witte Nederland van na 1945. Ajax was goed én fout. Er zaten verzetshelden én collaborateurs in de club. Dus terwijl de rest van het land druk bezig was heldenverhalen te schrijven, hield Ajax zich koppig bij het motto van Basil Fawlty: *Don't mention the war*.

Voor een Ajacied is Kupers boek niet altijd leuk om te lezen. Hij graaft verhalen op die niemand van Ajax' oude garde wilde horen of vertellen. In de twintig jaar dat hij met het onderwerp bezig is geweest is hij vooral op weerstand gestuit. Volgens archivaris Wim Schoevaart was er niets te vertellen of ontdekken. Waarom zou je het pijnlijke verleden willen oprakelen, vroegen anderen zich af. Bennie Muller wilde aanvankelijk niet met hem praten. In zijn gesprek met Sjaak Swart, die zijn joodse achtergrond liever verborgen houdt, verzweeg hij het onderwerp van zijn

boek. Dat jongens als Swart en Muller bij Ajax belandden, schrijft Kuper, kwam ironisch genoeg omdat de joodse sportverenigingen na de Holocaust niet meer levensvatbaar bleken in een Nederland waar driekwart van de joodse bevolking was gedeporteerd. Een aantal jaren geleden werd hij met de legendarische fysiotherapeut Salo Muller uitgenodigd voor een lezing over de oorlog. (Mullers ouders werden allebei gedeporteerd.) De bijeenkomst, die aanvankelijk in de Arena zou plaatsvinden, werd op het laatste moment naar een noodgebouwtje verbannen.

Kuper trekt zijn verhaal door tot na de moorden op Pim Fortuyn en Theo van Gogh. Hij is gepreoccupeerd met de uitersten van goed en fout – ‘Ajax liet monsters vrijuit gaan alleen omdat ze af

manier waarop het Nederlandse voetbal de laatste tien jaar omgaat met het racisme en antisemitisme van supporters. De neiging, bijvoorbeeld, om dat racisme te bagatelliseren. Of om het *slachtoffer* de schuld te geven, zoals toen de KNVB FC Twente’s Blaise Nkufo beschimpte voor zijn ironische reactie op het gescheld van ADO-supporters.

Juichen

Voetbal is populairder dan ooit, zelfs hier in Amerika. In een tijd van economische crisis, waarin nauwelijks nog iemand in de politiek gelooft, blijft het een van de weinige bronnen van onvervalst enthousiasme. Dat die geestdrift bijna altijd iets kinderlijks heeft, is niet toevallig. Deftige en serieuze volwassenen – Angela Merkel, de kroon-

Piet van Reenen, Ajax 1e kl. 1929-42, topschutter aller tijden, 273 x raak in 237 wedstrijden

en toe een rondje gaven in de kantine’, maar hij belicht ook het grote, grijze middengebied waarin de meerderheid van de bevolking zich bewoog.

Kuper schrijft voor een Engelstalig publiek met het inzicht van een Hollander en de kritische afstand van een buitenlander. Die afstand geeft hem de ruimte voor verbazing en verontwaardiging over dingen die voor ons misschien wat moeilijker liggen. Het pijnlijkst is misschien wel het verband dat hij legt tussen de Nederlandse lafheid tijdens de Duitse bezetting en de uiterst vreemde

prins, mijn vader – worden bij het juichen heel even weer dat kind van zeven: impulsief, ongeremd, onschuldig. En als ieder kind van zeven zijn we geneigd de spelers als helden te zien. (‘Wie vind je goed?’ zeiden we vroeger als we wilden weten voor wie onze vrienden waren.) Een boek als dat van Kuper onthult de pijnlijke werkelijkheid: helden hebben voeten van klei en soms ook bloed aan hun handen. Maar liefde maakt blind. En zo zit ik zondagochtend toch weer zenuwachtig voor mijn scherm.

Gisteravond ging ik met mijn moeder naar het Olympisch Stadion om Leonard Cohen te zien. Een weergaloos concert was het. Het volume was beschaafd, iets te beschaafd misschien: het had best iets harder gemogen. Maar dan had ook de galm harder geklonken, en hadden de tribunes het geluid van Cohens muziek nog harder weerkaatst. Want het Olympisch Stadion is een beetje een galmbak, een en al beton. We kwamen het stadion – dat was omgetoverd tot een bijna intieme, knusse, zaal – binnen onder de hoofdtribune. We zagen de atletiekbaan liggen, rond het veld waar vroeger werd gevoetbald. En daar moest ik aan denken, aan dat veld. Op 5 april 1972 speelde Ajax, het grote Ajax in zijn glorie tijd, de halve finale van de Europacup I tegen Benfica. Thuis, eerste wedstrijd. De voorgaande keer hadden ze die cup gewonnen (2-0 tegen Panathinaikos, op Wembley, we weten het allemaal nog) en niemand twijfelde eraan dat dat deze keer opnieuw ging gebeuren. Ajax had immers niet alleen Johan Cruyff, maar nog minstens tien andere grootheden. Ajax-Benfica, uitverkocht stadion. En ik was erbij. Ik zat met mijn vader en moeder op de eretribune, op de plek waar ik veertig jaar later met mijn moeder onderdoor liep om Leonard Cohen te zien optreden. En ik herinnerde me niet alleen het winnende doelpunt van Sjaak Swart, en een rush van Wim Suurbier om een bal binnen te houden bij de rechterzijlijn, maar vooral de Benfica-supporter naast ons. Een vriendelijke, grote man, met een grote stem. Tijdens de wedstrijd riep hij steeds ‘Benfica! Ben-fi-ca!! BEN-FI-CAAAA!’ En hoe uitverkocht het ook was, het galmde rond over zestigduizend mensen, en het werd weerkaatst door de tribunes, de betonnen tribunes die soms zo mooi kunnen klinken.

ROB VAN ERKELENS